

Aydın, O. (2021). Gumilyov'un etnogeneze ve passionarlık kuramlarının simbiyotik ilişkisi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(40), 227-251.

DOI: 10.21550/sosbilder.792588
Araştırma Makalesi / Research Article

GUMİLYOV'UN ETNOGENEZ VE PASSİONARLIK KURAMLARININ SİMBİYOTİK İLİŞKİSİ*

Onur AYDIN**

Gönderim Tarihi / Sending Date: 9 Eylül / September 2020

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 23 Ekim / October 2020

ÖZET

Bilimde bazı kuramlar canlı organizmalar gibidir. Birbirlerinden doğar, birbirleri içinde şekillenir ya da birlikte bilimsel yaşamlarını sürdürürler. Sovyet bilim insanı Lev Gumilyov'un (1912-1992) en ünlü çalışmaları olan etnogeneze ve passionarlık kuramları arasında da böyle bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. İki ayrı isimle adlandırılmış olsalar da Gumilyov'u daha yakından tanımak ve kuramlarını daha iyi anlamak için bilim insanının sözü edilen kuramları arasındaki bağlantının incelenmesi gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda, çalışmamızda ilk olarak, Gumilyov'un yaşamına ve bilimsel çalışmalarına kısaca değinilecektir. Ardından etnogeneze kuramı detaylı olarak incelenecektir. Daha sonra etnogeneze safhaları tablo olarak sunulacak ve passionarlık kuramına geçilecektir. Passionarlık sözcüğü ilk olarak anlam bilimsel olarak incelenecek, Gumilyov'a özgü bir terim olan sözcükle bilim insanının anlatmak istediği ifade ortaya çıkarılacaktır. Son olarak passionarlık ve etnogeneze kuramları arasındaki simbiyotik ilişki çözümlenecektir. Etnogeneze ve passionarlık kuramları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak, birtakım tarihsel olaylara bütüncül bakış açısı geliştirilmesini ve olaylar arasındaki sistematik bağlantıların daha iyi çözümlenmesini sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Lev Gumilyov, tarih, etnogeneze, passionarlık, etnos*

* Bu makale, yazarın Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Doç. Dr. Gamze ÖKSÜZ'ün danışmanlığında sürdürdüğü "Lev N. Gumilyov'un Etnogeneze Görüşleri Temelinde Passionar Kişilik Kuramı" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eskişehir / TÜRKİYE, onur_aydin@anadolu.edu.tr

Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi
Uludağ University Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences

Cilt: 22 Sayı: 40 / Volume: 22 Issue: 40

The Symbiotic Relationship between Gumilev's Theories of Ethnogenesis and Passionarnost

ABSTRACT

Some theories in science are like living organisms. They are born from each other, formed into each other, or continue their scientific lives together. It can be mentioned that there is such a relationship between the most famous works of the Soviet scientist Lev Gumilev (1912-1992), the theories of ethnogenesis and passionarnost. Although they are named with two different names, the connection between the aforementioned theories of the scientist should be examined in order to get to know Gumilev better and to understand his theories better. For this purpose, first of all, Gumilev's life and scientific studies will be briefly mentioned in our study. Then, theory of ethnogenesis will be examined in detail. Afterward, the phases of ethnogenesis will be presented as a table and the theory of passionarnost will be introduced. The word passionarnost will first be examined semantically, and the meaning that the scientist wants to express will be revealed by using the word, which is a Gumilev's specific term. Finally, the symbiotic relationship between the theories of ethnogenesis and passionarnost will be analyzed. To reveal the relationship between the theories of ethnogenesis and passionarnost will provide a holistic perspective on a number of historical events and a better analysis of the systematic connections between events.

Key words: *Lev Gumilev, history, ethnogenesis, passionarnost, ethnos*

Giriş

Dünya tarihi okumaları bölgeden bölgeye, ulustan ulusa ve kişiden kişiye farklı yorumlamalara olanak verir. Farklı coğrafyalardaki benzer olaylara ve hatta aynı coğrafyadaki tek bir olaya çok çeşitli yaklaşımlar geliştirilebilir. Kimi zaman milliyetçi duygularla kimi zaman da birtakım amaçlar doğrultusunda ele alınan tarihe, nesnel ve evrensel yaklaşıma çalışmak, bilimsel bakış açısının bir gereğidir. Tarihteki olayların doğru bir şekilde ele alınıp değerlendirilmesi ve apaçık görünüyormuş gibi gelen gerçeklerin asıl arka planlarının ortaya çıkarılması yalnız bu şekilde olanaklı hâle gelebilir. Peki, tarihsel olayların ve görünen gerçeklerin arka planında yer alan, çoğu zaman hiç

görülemeyen ya da net görülemeyen gerçekler nasıl gün yüzüne çıkarılabilir?

Rus bilim insanı Lev Nikolayeviç Gumilyov'un¹ (1912-1992) bilim dünyasındaki var olma amacı yukarıdaki soruya yanıt aramaktır. Lev Gumilyov, şair Nikolay S. Gumilyov (1886-1921) ile Anna A. Ahmatova'nın (1889-1966) çocuğu olarak 1912 yılında Petersburg'da dünyaya gelir. Gumilyov'un çocukluğu Sovyet tarihi açısından I. Dünya Savaşı, Ekim Devrimi, İç Savaş gibi zorlu geçen bir döneme rastlar. Bu rastlantıya bir de altı yaşındayken anne ve babasının ayrılmasının eklenmesi bilim insanının kaderinin Sovyetler Birliği'nin kaderiyle benzeşmesine neden olur. Ağır koşullar altında Rusya'nın Bejetsk şehrine bağlı Slepnyov Köyü'nde yaşamını sürdürmek zorunda kalan Gumilyov'un bakımını babaannesi Anna İ. Gumilyova, eğitimini ise halası Aleksandra S. Sverçkova üstlenir. 1929 yılında ilköğrenimini tamamlayan genç Gumilyov, annesinin yanına, Leningrad'a gider. Başvurduğu eğitim kurumları soylu kökeni yüzünden kendisini kabul etmek istemeyince Gumilyov, Bejetsk'e geri döner ve çalışma yaşamına atılır. 1931 yılında yer bilimsel keşif gezilerine gidebilmek için kurslara kayıt yaptırır (Belyakov, 2013: 50-51). Gumilyov 1931-1967 yılları arasında toplamda yirmi bir budun betimsel, yer bilimsel ve kazı bilimsel araştırma gezisine katılır. 1934'te çok istediği Leningrad Üniversitesi Tarih Fakültesi'ne girer. Ancak 23 Eylül 1935 tarihinde Sovyet karşıtı söylemleri nedeniyle tutuklanır. Annesi, oğlunun salıverilmesine ilişkin, Stalin'e iletmek üzere bir mektup kaleme alır. Mektup sayesinde salındıktan sonra bilimsel araştırmalarına devam etse de 11 Mart 1938'de tekrar tutuklanır. Gumilyov, 1939 yılbaşına doğru hapisanede artık dayanacak gücünün kalmadığını, yürümekte bile

¹ İsim Türkçeye çevrilmiş bazı çalışmalarda 'Gumilev' olarak geçse de ismin okunuşu 'Gumilyov' şeklindedir. Bu durum Rusça bilimsel metinlerde 'ë' (okunuşu "yo") harfinin yerine genellikle 'e' (okunuşu "ye") harfinin kullanılıp çevirmenlerin fonetik kuralların yerine transkripsiyona öncelik vermelerinden kaynaklanmaktadır.

zorlandığını ifade eder (Varusin, 1990: 19). Çıkarıldığı mahkeme tarafından beş yıl kamp cezasına çarptırılan bilim insanı, Norilsk'te bulunan maden ocaklarına gönderilir. Ancak Gumilyov burayı sevmiştir, çünkü maden ocağı nispeten sıcaktır, hava sıcaklığı eksi dörtler civarındadır (Dyomin, 2007: 63). 1943'te yeniden salıverilse de II. Dünya Savaşı'nın başlamasından dolayı tutuklu olarak kaldığı şehirden çıkması yasaklanır. 1944'te askere çağrılır ve Almanlara karşı cephede çarpışır. Gösterdiği çeşitli başarılarından dolayı ödüller alır. Savaşın bitmesiyle Leningrad Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü'nde hem çalışmaya başlar hem de öğrenim yaşamına devam etme fırsatını yakalar.

Gumilyov, 1948 yılında *İlk Türk Kağanlığının Siyasi Tarihi* başlıklı teziyle savunmaya girer². Tam işleri yolunda gitmeye başlamışken 1951'de tekrar tutuklanır. 1956'da suçsuzluğu ispat edilir ve salınır (dosyası ise ancak 1975 yılında kapanacaktır). Sürdüğü kamp yaşamı yüzünden bilim insanının ilk bildirisini yayımlanması da bu yıla kadar bekler. Dört yıl sonra da *Hunlar: Eski Çağlarda Orta Asya* adlı ilk kitabı okuyucusuyla buluşur. 1961 yılında *Eski Türkler. Eski Çağ'ın Sonundan Orta Çağ'ın Başlangıcına Kadar (VI.-VIII. Yüzyıllar) Orta Asya Tarihi* başlıklı tarih alanındaki tezini savunur ve "doktor nauk"³ unvanı alır. 1962'de emekliye ayrılana kadar çalışacağı Leningrad Üniversitesi Coğrafya-Ekonomi Bilimsel Araştırma Enstitüsü'ne atanır. 1966'da gerçekleştirdiği araştırma ve keşif gezi notlarına yer verdiği *Hazar Kağanlığı'nın Keşfi*, bir yılın ardından *Eski Türkler*, 1970 yılında *Hayali Çarlık Arayışları*, dört yıl sonra *Çin'deki Hunlar* kitapları basılır. Aynı yıl *Etnogenez ve Yeryüzü Biyosferi*

² Gumilyov tezini başarıyla savunarak 'kandidat nauk' unvanı alır, bu unvan Türk eğitim sisteminde doktora unvanına denk gelir.

³ Rus eğitim sisteminde 'doktor' unvanı alabilmek için monografi, yayın, tez hazırlamak gerekir. Bu çalışmalarını başarıyla savunan kişi 'doktor nauk' unvanını almaya hak kazanır.

başlıklı coğrafya alanındaki tezini savunur. Bu tez yazara, ikinci “*doktor nauk*” unvanını coğrafya alanında almaya hak kazandırır. Yazar, tezini aynı adla kitap hâline getirir ve yayımlar. *Eski Rusya'dan Yeni Rusya'ya, Eski Rusya ve Büyük Bozkır Halkları* yazarın sanatında son dönem görüşlerini yansıttığı diğer kitaplarıdır. 1987 yılında emekliye ayrılan Gumilyov, 1992 yılında yaşama gözlerini yumar.

Rus araştırmacılar Viktor Shnirelman ve Sergey Panarin, yaşamını kaybettikten sonra dahi Gumilyov'un popülaritesini korumasının nedeni olarak evrensel tarihsel sürecin ana kaynaklarına ilişkin kendine özgü çıkarımlarını gösterirler. Çünkü isteseydi bilim insanı, tarih yorumlamalarında Ortodoks kuramlarından, Karl Marks'tan, soyut toplumsal ilişkilerden ya da üretim güçlerinden yararlanabilirdi (Shnirelman & Panarin, 2001: 1-2). Ancak tüm eleştirilere rağmen Gumilyov özgün ve sıra dışı kuramlarını ortaya koyar. Sovyet bilim insanının dünya bilim sahnesinde hâlâ birçok çalışmada adının geçmesini sağlayan başlıca kuramları etnogenez ve passionarlıktır. Etnogenez çalışmaları birtakım farklılıklar içerse de Gumilyov'un akademik yaşamından daha önce başlamıştır, ancak passionarlık üzerine çalışmalar bilim insanının özgün bir kuramıdır ve onunla var olmuştur. Sözü edilen bu kuramların bir araya getirilmesi her ikisinin de daha iyi anlaşılabilmesine olanak verecektir. Bir biyoloji terimi olarak *simbiyoz (ortakyaşam)*, “*başka türden iki canlının dengeli ve sıkı bir iş birliği ile birbirinden yararlanarak yaşamaları durumu*” (Özel vd., 2012: 1313) tanımlamasıyla karşımıza çıkar. Gumilyov'un etnogenez ve passionarlık kuramları arasında da böyle bir ilişki mevcuttur. O nedenle her iki kuramın da birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

1. Etnogenez Kuramı

“*Etnogenez*” sözcüğü, Yunanca “*ethnos*” ile “*genesis*” sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşur. “*Genesis*” kavramının

“*yaratılış, oluşum*” gibi anlamlara geldiği daha yaygın olarak kabul edilse de “*ethnos*” kavramının anlam yelpazesi çok geniş olduğundan tam olarak hangi anlama geldiği günümüzde bile tartışma konusudur. Rus sözlük bilimcilerden Dmitriy N. Uşakov (2013: 790), etnos kavramını *millet, ulus, uyruk*; Sergey İ. Ojegov ile Natalya Yu. Şvedova ise (2006: 914) *halk, kabile, ulus* gibi oluşumlar temelinde ele alır. Ayrıca bir kavramın anlamına daha doğru olarak ulaşabilmesi için tarih çizgisinde geçirdiği anlam bilimsel serüven de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda etnos sözcüğünün, Antik Yunan’da *polis* kavramıyla birlikte yerleşim alanlarını ifade etmek için kullanıldığı göze çarpar. Antik Yunan edebiyatında ise daha çok *sürü, klan, grup* gibi anlamlara gelir. MÖ V. yüzyılla birlikte *halk, kabile* anlamları öne çıkarken MÖ I. yüzyılda sözcüğün, Yunan olmayan topluluklar için kullanıldığı görülür (Poplinskiy, 1970: 77-79). Orta Çağ’a gelindiğinde etnos, dönemin özelliklerine ayak uydurarak *pagan, putperest* anlamlarında *etnik (ethnicos)* sözcüğüne dönüşür. Yine bu dönem içinde *ortak soy, dil ve gelenekler gibi özelliklere sahip insan topluluğu* anlamlarında da kullanılan etnos sözcüğü Aydınlanma Çağı ve Fransız Devrimi ile birlikte *halk* sözcüğüyle yakınlaşır. Sözcüğün günümüzdeki *halk, millet, ulus* anlamlarında kullanılmaya başlaması XIX. yüzyıla denk gelir. Yine bu dönemde etnik kökenin, kültürün, ortak özelliklerin etnosu değerlendirme ölçütü olarak kullanıldığı görülse de yüzyılın sonuna doğru sözcük, tüm bu anlamları kapsayarak anlam evrenini genişletir. XX. yüzyılın başlarına gelindiğinde Fransız bilim insanı Georges de Lapouge “*kültürel birlik*” olarak tanımladığı *ethnie* sözcüğünü ortaya atar. Onun ardından Ferdinand de Saussure *ethnisni* sözcüğünü kullanır (Bromley, 1983: 8-9). I. Dünya Savaşı’nın getirdiği koşullar da göz önünde bulundurulduğunda etnos sözcüğü daha çok ortak etnik kökene sahip insanları ifade etmek için kullanılır. Aynı dönemde Rus bilim insanı Nikolay Mogilyanskiy (1916: 11), etnosu “*ortak fiziksel işaretler ile manevi kültüre sahip topluluk*” olarak ilk kez tanımlayarak kavramın ileride budun betimi, ırk ve kazı bilimi

alanlarında kullanılmasının temellerini atmış olur. 1923 yılında Rus Sergey Şirokogorov, etnos sözcüğüne ilk kez bilimsel bir açıklama getirir. Şirokogorov'a göre etnos: “(...) ortak dili konuşan, ortak soydan geldiğini kabul eden, birbirine yakın yaşam tarzına ve âdetlere sahip olan, geleneklerini önemseyen, onları koruyan ve diğer topluluklardan ayrılan bir insan grubudur” (2002: 4). Böylelikle etnos, yalnızca etnik bir yapı olarak görülme prangalarından kurtulmuş olur. II. Dünya Savaşı'nın getirdiği milliyetçilik duyguları ile birlikte etnos kavramı; *etnik topluluk*, *etnik grup*, *etnikos*, *etno-sosyal organizma* gibi ifadelerle yan yana getirilir (Bromley, 1983: 15). 1960'larda kapitalizm rüzgârlarıyla özellikle İngilizce *etnisite* sözcüğü çoğu dilde kendine kullanım alanı açar (Glazer & Moynihan, 1981: 3-18). Son yıllarda ise etnisite sözcüğü, bir etnik grubun çoğu üyesinin belirli sosyal çıkarlarıyla uyumlu olarak dile getirilen etnik fenomenin durumsallığını, yani belirli bir durumunu ifade etmek için kullanılır. Bu durum, dünyada birçok insan bilimcinin günlük kullanımında halk, bilim dünyasında etnos denen topluluktaki gerçekliğin kendisi olan etnisitenin tarihsel yönünü gözden kaçırdığını gösterir (Zarinov, 2002: 6).

Lev Gumilyov, çalışmalarında birçok etnos tanımına yer verir. Kavramı açığa kavuşturma amacının yanı sıra etnogenez ve passionarlık kuramlarının daha iyi anlaşılabilmesi için yazar bu anlam çeşitliliğine başvurur. Yazara göre etnosun kendine özgü bilinci, davranış kalıpları vardır, etnos bir sistemdir ve dinamiktir. Yalnızca biyolojik, dilsel, kalımsal ya da toplum bilimsel unsurlara indirgenemez. Etnosun oluşumunda sayılan unsurlardan hepsi de etken olmuş olabilir, yalnız biri de. O hâlde Gumilyov'un şu etnos tanımına yer vermek doğru olacaktır: “*Etnos, bazı özellikler açısından birbirine benzeyen sıradan insanlar topluluğu değil, zevk ve kişisel yetenekleri, aktivite ürünleri, gelenek, coğrafî alan ve etnik çevreye göre farklılıklar arz eden, aynı zamanda sistemin gelişiminde hâkim rol oynayan belirli eğilimlere göre birbirinden ayrılan bireylerin meydana getirdiği bir sistemdir*” (2016:

139). Bilim insanının amacı dil, ırk ya da ortak köken gibi benzerlikleriyle değil etnosun, üyeleri arasındaki özel bir ilişki türü ile tanımlandığını göstermektir (Titov, 2005: 63). Gumilyov'un etnos kavramını ele alış biçiminden de anlaşılacağı üzere etnos sözcüğüyle kastedilen *kabile*, *halk*, *millet*, *ulus* kavramlarının hangisinin kullanılacağına bir önemi yoktur. Etnos bir kabile de olabilir ulus da, ancak önemli olan bu topluluğun nasıl oluştuğudur. Örneğin, etnos üyeleri mutlaka aynı dili konuşmak zorunda da değildir, farklı dillerin konuşulduğu iki ayrı devlet bünyesinde aynı etnos üyeleri yaşam sürebilir. Ya da aynı coğrafi koşulların hâkim olduğu bölgede yaşayan halklar tek bir etnos sayılmak zorunda değildir. Ancak kesin olan bir şey vardır ki o da etnosun oluşmasını, etnos üyelerinin bir araya gelmesini sağlayan bir ya da birden çok unsur bulunur. Bu unsurların neler olduğu konusunda daha iyi bir fikir yürütebilmek için etnosun doğup geliştiği ve yok olduğu süreç olan etnogeneze göz atmak gerekir.

Etnogenez dendiğinde akla ilk gelen isimlerden biri şüphesiz İngiliz tarihçi Arnold J. Toynbee'dir. Toynbee, toplumları “*ilkel*” ya da “*uygar*” olmak üzere ikiye ayırır ve uygar bir toplumun ortaya çıkışını, toplumun coğrafi kaynakları başarılı kullanıp kullanamamasına dayandırır. Bilim insanına göre ilkel toplumlar atalarını, uygar toplumlar lider kişileri taklit ederler, böylelikle ilkel olanlar “*statik*”, uygar olanlar da “*dinamik*” toplumlara dönüşürler. Toynbee, toplumların bu gelişim yoluna *mimesis* (*taklit*) adını verir. Bilim insanı, toplumların ortaya çıkışı ve gelişme göstermesi konusunda öne sürdüğü bir diğer yöntemini “*meydan okuma*” olarak nitelendirir (Toynbee, 1947: 60). Buna göre bir toplum uygarlık seviyesine yükselmek istiyorsa o güne dek hiç karşılaşmadığı bir olaya, gelişmeye meydan okuyarak karşılık vermelidir. Kötü coğrafi koşullar, düşman saldırıları, eski uygarlıkların yok olması sözü edilen “*meydan okuma*” çeşitlerinden bazılarıdır.

Amerikalı tarihçi Michael Kulikowski (1969: 52-53), *etnogenez* kavramının “*barbar*” toplulukların soylarını ve gelişimlerini ortaya koymak için türetilen bir sözcük olduğunu iddia eder. Bir diğer Amerikalı bilim insanı Geoff Emberling’e göre toplum, etnik yapı üzerine şekillenir ve oluşum, gelişim, yok olma süreçlerini, kısacası etnogenezi yaşar (1997: 296). Fransız tarihçi Rene Grousset etnogenez sürecini kabul eder, ancak sürecin, özellikle kötü yönde, seyrini değiştiren olayların nedenini etnik gelişmelerdeki eşitsizlik, ahlakla ilgili yaşanan sıkıntılar olarak görür (1946: 103-104). Sovyet bilim insanı Yulian Bromley (1973: 122-123) etnogenezi sosyal unsurların belirlediği bir süreç olarak görürken diğer Sovyet bilim insanları Viktor Kozlov ve Vadim Pokşışevskiy ise coğrafi, biyolojik ya da fizyolojik değil, sosyotarihsel unsurların ön planda olduğu bir kategori olarak tanımlar (1973: 9-10).

Lev Gumilyov’a göre etnogenez, bir etnosun tarih sahnesine çıkışından silinişine kadar geçirdiği süreçtir. Gumilyov, etnogenez kuramını ilkel, barbar ya da uygar fark etmeksizin tüm topluluklara uygular. Çünkü ona göre tüm etnoslar bu süreci yaşar, ilkellik ve uygarlık burada belirleyici bir unsur değildir. Aynı şekilde Toynbee’nin “*meşdan okuma*” ilkesine de karşı çıkan Gumilyov’a göre Toynbee, etnosu çok fazla pasif görür, dış unsurları daha fazla öne çıkarır. O dönem Sovyet Rusya’ında hâkim olan görüşe de karşı çıkan Gumilyov, etnogenez sürecinin yalnızca toplum bilimsel bir bakış açısıyla değerlendirilemeyeceğini iddia eder. Bilim insanına göre aynı şekilde, etnogenez süreci yalnızca etnik bir bakış açısıyla ya da *etnisite* kavramıyla okunamaz. Çünkü etnik yapı, etnogenez sürecinde rol alacak sistemi oluşturabilecek unsurlardan yalnızca biridir.

Gumilyov’a göre bütüncül yaklaşım bilimsel çalışmalar için olmazsa olmazdır. Buna göre bilimsel tüm araştırmalar derinlemesine olduğu kadar kuşbakışı yöntemle de yürütülmelidir, çünkü yalnız bu yöntemle araştırma pratik bir zemine oturtulabilir (2001: 21-22). Belirli

bir mimari tarzla inşa edilen, Gotik, Rönesans, barok ya da rokoko, binanın tek tek taşları incelenerek ait olduğu tarzın özellikleri ve güzellikleri tam olarak anlaşılabilir (Selye, 1964: 68). Tarih bilimine de aynı şekilde yaklaşan Gumilyov tarihin ana yaklaşımları olan *genel dünya tarihi* ve *kültür tarihini* sentezleyerek araştırmalarını yürütür. İlki, insanlığın yaşam sürdüğü tüm bölgeleri tek bir gelişim alanı olarak görürken ikinci yaklaşım, her kültür bölgesinin kendine özgü gelişimi olduğu görüşünü savunur. Bu bağlamda çalışmalarını yürüten Gumilyov, toplumların varlıklarını sürdürdükleri bölgelerdeki coğrafi şartların, karakteristik ve davranış özelliklerinin yaşanan tarihsel olaylar üzerine etkisini etnogenez kuramı aracılığıyla açıklar. Gumilyov'un etnogenez kuramı sayesinde tarih çalışmalarında doğa-insan-toplum ilişkisi daha fazla önem kazanır. Bilim insanının asıl amacı da insan ve doğa arasındaki sistematik bağlantının tarihsel gelişmelere olan etkisini saptamaktır.

Gumilyov'a göre bir etnosun ortaya çıkmasının ardından geçirdiği etnogenez süreçleri sırasıyla şunlardır: *yükseliş (kapalı ve açık dönem)*, *doruk*, *kırılma*, *eylemsizlik*, *silinme*, *hatıra* ve *homeostaz*. Her dönemin kendine özgü emir kalıpları, bakış açısı ve yaşam tarzı bulunmaktadır.

Tablo 1: Etnogenez safhaları (Gumilyov, 2001: 596)

Safhalar	Süresi (+,- 50 yıl)	Safha Geçişleri
Etnos üyelerinin birbirleriyle ve bölgenin coğrafi koşullarıyla kaynaşması		
Passionar yükseliş: kapalı dönem	0-150	Passionar patlamının gerçekleşmesi (etnogenez sürecinin başlaması)
Passionar yükseliş: açık dönem	150-450	Doruk
Doruk	450-600	Kırılma
Kırılma	600-750	Eylemsizlik
Eylemsizlik	750-1000	Silinme
Silinme	1000-1150	Hatıra (yenilenme gerçekleşebilir)
Hatıra	1150-1500	Homeostaz (bakiye)

Toplamda tüm etnogenez süreci, uygun koşulların var olması şartıyla, 1200-1500 yıldır ve tüm etnoslar bu süreçleri geçirir. Peki, nedir bir etnosun tarih sahnesine çıkmasını sağlayan, etnogenez sürecini başlatan ve sürecin seyrini değiştiren önemli gelişmelere sebep olan unsur?

2. Passionarlık Kuramı

Etnos, mutlaka bir temas ve ilişki sonucunda oluşur. Etnos üyelerinin zihinlerinde ve bedenlerinde oluşan bir enerji, bireylerin

eylem ve davranışlarını şekillendirerek diğer bireylerle özel bir iletişim kurmasını sağlar. İletişim sonucunda etnos üyeleri, koşullar uygunsa, aralarında ortak birtakım unsurlar çerçevesinde bir araya gelerek etnosu oluşturur. Gumilyov, etnosları oluşum şekilleri bakımından *statik* ve *dinamik* olmak üzere ikiye ayırır. Statik etnoslarda bireyin yeri, doğumuyla hazırdır ve yaşamı boyunca o yerde kalması beklenir. Ayrıca bireyden gelenekleri değiştirmemesi, yenilik getirmemesi, sürer durumu koruması ve hâline şükretmesi istenir. Dinamik etnoslarda ise birey tüm kazanımlarını doğuştan değil daha sonradan elde eder, bunun için de çalışıp çabalaması gerekir. Birey, elinde olanlarla yetinmez, görev ve sorumluluk bilinciyle çalışır, sürer durumu yıkmak, gelenekleri bozmak, yeni bir düzen getirmek ister. Elbette etnosun statik mi dinamik mi olduğu, geçirdiği etnogenez süreciyle doğrudan bağlantılıdır. Statik bir etnosun dinamik bir etnosa dönüşmesi ancak enerji patlaması, itki sayesinde gerçekleşir (Gumilyov, 2016: 328).

Gumilyov'a göre etnosun doğmasını, dinamizm kazanmasını sağlayan, etnogenez sürecini başlatan ve süreçlerin seyrini değiştiren bir unsur olmalıdır. Bilim insanı buna *x faktörü*, *etnogenetik işaret*, *enerji patlaması*, *itki* gibi farklı isimler verse de yazarın kastettiği itici güç *passionarlık* kavramıdır. Kavram ilk bakışta *tutku*, *ihtiras* gibi anlamlara gelen İngilizce *passion* sözcüğünü çağırır. Ancak bu çağırışım iki sözcüğün anlam bakımından benzer ya da yakın olduğu sonucunu vermez. Yazar *passionarlık* kavramıyla vermek istediği anlamı *passion* sözcüğüyle tam olarak aktaramadığını paylaşır. Çünkü bilim insanına göre, *passion* sözcüğü egoist ahlakın, vahşi içgüdünün, bozuk ruhsal durumun bir ürünü ve zayıf ya da güçlü bir istek için kullanılabilir. *Passionarlık* ise özgeci ahlakın, sağlıklı bir ruh hâlinin önlenemeyen güçlü isteğidir (Gumilyov, 2016: 271). Kavramın daha iyi anlaşılabilmesi için Gumilyov'un etnogenez ve passionarlık

kuramlarına yer verdiği *Etnogenez ve Yeryüzü Biyosferi*⁴ kitabında sözcüğün geçtiği bölümlerin çözümlenmesi gerekir. Bu inceleme sayesinde kavramın anlamına ilişkin daha net çıkarımlar yapılabilir.

Gumilyov, kuramlarının özgünlüğünü ve nispeten zorluğunu göz önünde bulundurarak kitabının sonunda bir sözlük hazırlamıştır. Bu sözlüğe göre passionarlık sözcüğünün içinde geçtiği ifadeler şöyledir:

Passionar dürtü: Bireysel ve çoğunlukla kendini koruma içgüdüsüne zıt vektöre sahip davranış dürtüsü

Passionar endüksiyon: Passionarların, enerji etki alanında bulunan uyumlu tipleri ve süb-passionarları “mayalayarak” belirli oranda passionarlara dönüştürmesi

Passionar: Kendini koruma içgüdüsünden bile güçlü içsel passionarlık enerjisi ve dürtüsüyle belirli bir amaç için yaşayan, eylemde bulunan ve aksini yapamayan kişi

Passionar alan: Biyokimyasal enerjinin (passionarlığın) uygun koşullar oluştuğunda ortaya çıktığı yer

Passionar işaret: Dış etmenlerin vasıtasıyla oluşan biyokimyasal enerjinin emilip eylem olarak dışa vuran genetik belirtisi

Passionar basınç: Bir etnik sistemin passionar basınç düzeyi

Passionar itki: Bir etnik sistemin ya da sistem bünyesinde passionar işaretin doğmasını sağlayan mikro-mutasyon (Gumilyov, 2016: 485-486).

Başlıklar ve kitabın sonundaki sözlük bölümü dışında metin içerisinde toplamda iki yüz kez *passionarlık* sözcüğü geçer. Çalışmamız kapsamında sözcüğün geçtiği bölümler Rusça aslından anlam bilimsel

⁴ Eser ülkemizde, Ahsen Batur'un çevirisiyle Selenge Yayınları'ndan *Etnogenez Halkların Şekillenışı Yükseliş ve Düşüşleri* adıyla çıkmıştır.

açından tek tek incelenmiştir. Çünkü passionarlık kuramının ne olduğunun daha iyi anlaşılabilmesi için passionarlık sözcüğünün cümle ve bölüm içerisinde hangi anlamlarda kullanıldığının çözümlenmesi gerekir, ancak bu yöntemle kuramın kapsam alanına ulaşılabilir.

Kitapta *passionarlık* (*пассионарность*) sözcüğüne altıncı bölüme kadar hiç yer verilmez. Sözü edilen bölüme gelene kadar passionarlık kavramının yerine daha önce de değinilen *x faktörü*, *etnogenetik işaret*, *enerji patlaması*, *itki* gibi farklı ifadeler kullanılır. Altıncı bölümün hemen başında yazarın passionarlığa ilişkin “*etnogenezin başlaması ve etnogenez süreçlerinin devam etmesi için olmazsa olmaz bir işaret*” ile “*dış etmenlere karşı direnç ve tepki gösterme, eyleme geçme duygusu*” olmak üzere ilk ve genel tanımlamaları yer alır (Gumilyov, 2017: 267).

Yazara göre passionarlık, doğal bir olgudur, doğuştan geldiği için dış etmenlere bağlı değildir. Diğer yandan din, ideoloji, savaş gibi etnogenez süreçlerini etkileyen etnik baskın karakter ile de şekillenebilir (Gumilyov, 2017: 279). Sosyal koşullar insan davranışlarını değiştirebilir ve uzun süre içinde mutasyona uğratabilir. Passionarlık ise aniden ve mutasyon geniyle birlikte ortaya çıkan bir işarettir (Gumilyov, 1984: 218). Ancak kimin genlerinde saklı olduğu belli değildir, çünkü passionarlık belirli bir zümreye özgü bir özellik değil toplum içinde heterojen durumdadır. Herkes passionar olabilir. Passionarlık kahramanlık değil, belirlenen hedefe doğru kitleleri arkadan itebilmektir (Gumilyov, 2017: 295). Bireyde ortaya çıktığı için bireysel bir özellikmiş gibi görünse de etnos içinde şekillenir. Nitekim Gumilyov (2017: 277-278), passionarlığın kişisel kahramanlık olmadığını, etnosu arzulanan hedefe ulaştıracak etnik bilincin yaratılma becerisi olduğunun altını çizer.

Passionarlık, bireyin kendi davranışlarının sonucunu hesaplamasına olanak vermeyecek kadar güçlü bir dürtüdür. İnsanın

zihin ve davranış yönetiminde en fazla ağır basan unsur kendini koruma içgüdüsüdür. Passionarlık ise zıt vektöre sahip bir dürtüdür. Çünkü passionar enerjinin gurur, şöret gibi dışa vurumu, kişinin bir amaç uğruna kendi yaşamını tehlikeye atmasına yol açabilir (Gumilyov, 2017: 343). Passionarlık sinir sisteminde doğan bir işarettir, bilincin değil bilinçaltının ürünüdür (Gumilyov, 2017: 275-276). Passionarlık bireyin kendini koruma içgüdüsünden daha güçlü bir iç dürtüdür. Bilinçaltında doğar ancak hedefe doğru yürüme bilincin kontrolünde olmalıdır, aksi hâlde bilinçli hedeften sapma, bir başka deyişle *aşırı ısınma* meydana getirir. Passionarlık pozitif ya da negatif yönde olabilir. Gumilyov (2017: 295) serserileri, serkeş askerleri ve soysuzları negatif passionarlığa sahip kişilere örnek gösterir. Örnekten de anlaşılacağı üzere passionarlık, insanlarda çeşitli biçimlerde kendini gösterebilir. Passionar bir insanda bu özellik kahraman, katil, açgözlü, şöret olma ya da hükmetme isteği olarak ortaya çıkabilir. Yazar, kitabında passionar bir örnek olarak Makedonyalı İskender'den söz eder. Buna göre İskender'de passionarlık, aşırı sayılabilecek iki özelliği olan şöret tutkusu ve gurur olarak kendini gösterir. Etrafındaki Cleitus, Perdicas, Seleucus gibi arkadaşlarında ise bu özellik, yeni topraklar fethetme, ganimet elde etme, devlet kurma gibi arzular biçiminde ortaya çıkar (Gumilyov, 2017: 275). Ancak tüm passionarlarda ortak olan evrensel değer, onların bedenlerinde ve zihinlerinde eylemsizliğe ve vurdumduymazlığa kesinlikle yer olmamasıdır. Çünkü "*passionarlık, çevreyi değiştirme, ortamın agregat yapısının süredurumunu bozma arzusu ve yeteneğidir*" (Gumilyov, 2017: 275).

Passionarlık, dış etkilere verilen tepkilerden farklı bir eylemdir. Çünkü bu tepkiler daha çok kısa süreli ve sonuç odaklı olmazken passionar eylem içseldir ve bir hedef doğrultusunda, bir amaç uğruna sergilenir. Nitekim passionar enerji patlamalarının bir sonucu olmalı ki olaylar tarihi bu sonucu kayda geçirebilsin. O hâlde kayıtlarda passionarlık yerine passionarlığın sonuçlarını aramak gerekir. Çünkü

passionarlık gözle görülebilen bir olgu değildir, yalnızca belirme şekillerine bakılarak anlaşılabilir. Bu şekiller de olaylar tarihinin süzgecinden geçirilerek çözümlenebilir (Gumilyov, 2017: 283-285). Gözlemlenebilmesi için etnosta passionarların sayısının çok olması gerekir. Bir etnosun passionarlık enerji düzeyi, tarih çizgisindeki olaylar ve bu olaylara karşı etnosun davranış kalıpları incelenerek hesaplanabilir. Diğer yandan bu hesaplama çok kolay değildir ve bazı araştırmacılara göre biraz öznedir (Shnirelman & Panarin, 2001: 11). Belirli bir dönem seçilmeli, doğrudan ya da dolaylı olayların nedenleri, etkileri ve sonuçları iyi analiz edilmelidir. Davranış kalıpları Gumilyov'un kuramı için çok önemlidir, çünkü bilim insanına göre bir kişinin belirli bir durumda davranışı etnik kimliğinin bir tezahürüdür (Titov, 2005: 64).

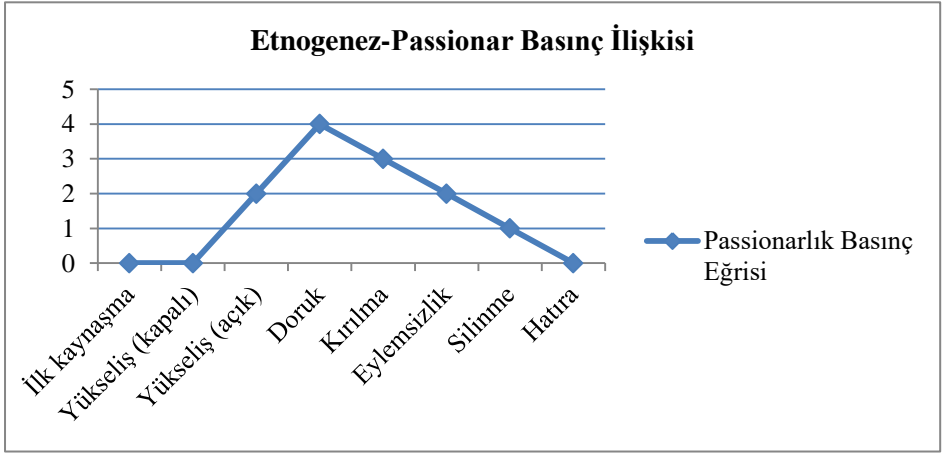
Passionarlığın enerji yönü temel alınarak yapılan bir diğer tanımlama ise, “*organizmanın doğuştan gelen, dış ortamdaki enerjiyi içine çekme ve onu eylem olarak dışarı verme yeteneği*” olarak karşımıza çıkar (Gumilyov, 1984: 217). Gumilyov'a göre (2017: 293), passionarlık olmasa Amerika keşfedilemez, piramitler inşa edilemez, yer çekimi kanunu bulunamazdı. Bu dürtü, büyük keşiflere ve icatlara olanak sağlayan bir enerjidir. Passionarlık yalnızca tarihsel olaylarda değil kültürel ve sanatsal gelişmelerin arka planında da etkilidir. İtalya'da Fra Angelico, Sandro Botticelli, Leonardo da Vinci, Michelangelo, Rafael ya da Rusya'da Puşkin, Gogol, Dostoyevskiy, Turgenyev gibi isimlerin kendilerini bu alanlara adanmalarının altında yine passionarlık yatar. Passionarlık çevreyi ve toplumu değiştirmek için bilime, sanata ya da edebiyata adanmış bir enerji gerilimidir (Gumilyov, 2017: 303-304).

“*Passionarlık olgusu, biyosferdeki canlı maddenin bir tür biyokimyasal enerji biçimidir*” (Gumilyov, 2017: 330). Nasıl ki ay, güneş gibi doğa unsurları jeomanyetik alanlar oluşturup küçük titreşimler aracılığıyla insan fizyolojisi ve psikolojisi üzerinde birtakım

etkiler bırakıyorsa (Akinşçikova, 1977: 99), Gumilyov'a göre passionarlık da aynı etkiyi gösterir. İçsel enerji dürtüleri, dürtüler beyni, beyin de davranışları harekete geçirir (Gumilyov, 2017: 317). Benzer görüşleri paylaşan Shnirelman ve Panarin (2001: 11), biyokimyasal süreçlerin mutasyonlara yol açtığını ve duygular üzerinde etkileri olduğunu, duyguların da insanları eyleme geçirdiğini ve böylece passionar bir neslin ortaya çıktığını ileri sürer.

Passionarlığın bir diğer özelliği de Gumilyov'un *passionar endüksiyon* diye nitelendirdiği bulaşıcı olmasıdır. Buna göre passionarlarla doğrudan temasta olan uyumlu kişiler de kendilerini passionar hisseder. Özellikle savaş, kriz gibi önemli olaylar yaşanırken passionarlar tarafından bir *passionar alan (manyetik alan)* oluşturulur. Bu alanın etkisi altına giren kişilerle birlikte gruplar passionar kitlelere dönüşür (Gumilyov, 2017: 287). Passionarlık yalnızca bir tür enerji akımı değil, aynı zamanda bir enerji alanı olarak da ifade edilebilir. Diğer yandan artan enerji akımının etnik sistemde bir enerji, basınç alanı yaratabilmesi etnogenezin hangi safhada olduğuyla doğru orantılıdır. Unutulmamalıdır ki passionarlık bireyde doğar etnosta şekillenir. Bu bağlamda passionarlık basınç eğrisinin etnogenez sürecine (safha ve yıl bakımından) göre değişimi aşağıda sunulmuştur:

Şekil 1: Etnogenez safhalarına göre passionar basınç değişimi (Gumilyov, 2001: 405)

Sonuç

Etnogenez ve passionarlık kuramları arasındaki simbiyotik ilişkinin temeli, her iki kuramın da canlı ve dinamik birer olgu olmalarına dayanır. Birey organizması ne kadar canlıysa etnos sistemi de o kadar canlıdır. Bu canlılık da dinamik bir süreç olan etnogenez safhalarını şekillendirir. Diğer bir deyişle bireyin zihninde oluşan ve sonrasında tüm bedenini saran passionarlık enerjisi, bireyde çevresindeki süredurumu değiştirme ve kişileri harekete geçirme isteği yaratır. Eğer etnogenez süreci ve koşulları uygunsa passionar sayısı giderek artar ve bu enerji tüm etnosa yayılır. Bu ani ve önlenemeyen enerji patlamasıyla yeni bir sistem ortaya çıkar ve etnogenez süreci başlamış olur. Yalnızca başlangıcında değil, tablo 1'de yer verilen tüm etnogenez süreçlerinin seyrini de passionar enerji belirler. Sonuç olarak iki canlı olgu olarak passionarlık ve etnogenez arasında simbiyotik bir ilişki bulunur. Etnogenezin uygun koşulları oluşmazsa passionar enerji yayılma fırsatı bulamaz ve kayda geçirilemez, passionar itki olmazsa da etnogenez süreci başlayıp devam edemez.

Lev Gumilyov passionarlık kuramına çok değer verir, çünkü bu kuramıyla kilitli kapıları aralama fırsatını yakaladığını düşünür. Gerçekten de davranışsal bir model olarak ele alındığında passionarlık, insanı ve insan davranışlarını analiz edip nitelendirmede yeni ve farklı bir yaklaşım ortaya koyarak tarih araştırmalarına önemli katkıda bulunur (Titov, 2005: 59). Gumilyov, passionarlık kavramı üzerine neden bu kadar çok durduğunu “*tek yönlü etnogenez araştırmalarının yarattığı boşluğu doldurmak*” olarak açıklar (2016: 356-357). Bilim insanına göre tarihin karanlık kalan noktalarına bu kavram ile ışık tutulabilir. Böylece bilimsel araştırmaların olmazsa olmazı bütüncül yaklaşım, tarih bilimine de uygulanmış olur.

Gumilyov, passionarlığın tanımını yaparken ilk olarak kavramın etnogenezle ilişkisi üzerinde durur. Çünkü etnogenezin başlangıcı ani bir parlama ile gerçekleşir, bu parlamada görülen ışığın enerjisini ise passionarlık üretir. Gumilyov'a (2017: 333) göre: “*Etnogenez bir enerji süreciyken, passionarlık ise o enerji türünün etnogenezi besleyen etkisidir*”. Passionarlık, yeni oluşumlara hayat veren biyolojik ve genetik bir işarettir. Yeni bir etnosun doğmasına, etnogenez sürecinin başlamasına ve sürmesine olanak verir. Buna göre passionarlık, etnogenezin olmazsa olmaz elementidir. Ancak etnogenez süreçlerini etkileyen yerel unsurların aksine passionarlık evrensel ve ortak bir özelliktir. Passionarlık, artıp eksilebilen bir değerdir. Etnosun statik ve dinamik hâle gelmesi passionarlığın artıp eksilmesiyle ilişkilidir. Etnogenez süreçleriyle doğru orantılı olarak etnosun passionarlık basınç oranında aşağı ya da yukarı hareketler gözlemlenebilir (Gumilyov, 2017: 285-292). Örneğin şekil 1'de de görüleceği üzere yükseliş safhalarında passionarlık gerilim eğrisi yukarı yönlüken kırılma ve silinme safhalarında eğri aşağı yönlüdür.

Gumilyov'un başta *Etnogenez ve Yeryüzü Biyosferi* adlı kitabı olmak üzere etnogenez ve passionarlık kuramlarına yer verdiği çalışmalarında sözünü ettiği *etnogenetik işaret, x faktörü, enerji*

patlaması, itki gibi ifadelerle kastettiği *passionarlık* kavramıdır. *Passionarlık* kavramıyla kastettiği ise bir etnosun doğuşunu, dinamik hâle gelişini tetikleyen, etnogenezi başlatan ve etnogenez süreçlerinin rotasını belirleyen dürtüdür. Bir dürtü olarak *passionarlık*, içseldir. Bireyde çok güçlü bir istek yaratır, açığa çıkması önlenemez, bireyin kendini koruma içgüdüsünden bile daha güçlüdür. Bu güçlü isteğin *passionarlık* olarak sayılabilmesi için sağlıklı bir ruh hâline ve özgeci ahlaka sahip bireyde ortaya çıkması gerekir. *Passionarlık* bir çeşit mikro-mutasyondur. Aniden ortaya çıkar, etnos üyelerinin düşünce biçimlerini ve davranış kalıplarını değiştirir. Düşünce ve davranış kalıpları değişen birey etnosa, etnos da kendi etnogenez sürecine yön verir.

Sosyal ve dış etmenlerden farklı olarak *passionarlığın* yarattığı değişiklikler uzun süreli ve kalıcıdır. Değişimler, etnogenez sürecinin tamamı, ortalama 1200-1500 yıl, gözlemlenerek yorumlanır. Ani ve kısa süreli değişimler *passionar* enerjinin kesin bir göstergesi sayılamaz. Ayrıca değişim hareketi mutlaka davranışlara ve eylemlere yansımalıdır, çünkü tüm *passionarların* ortak özelliği kayıtsızlığa ve eylemsizliğe tahammüllerinin olmamasıdır. Bu nedenle olaylar tarihi incelenerek, etnogenez sürecinin ve tarihin seyrini değiştiren olaylar yorumlanarak çıkarımlarda bulunulabilir.

Passionarlık, bireyin ve etnosun enerji yüklenmesidir. *Passionar* kişi, ilk olarak zihninde, sonra tüm bedeninde bu enerji akımını hisseder. Eğer etnogenez süreci ve koşullar uygunsa etnostaki *passionar* bireylerin enerjisi bir manyetik enerji alanı yaratarak endüksiyon yoluyla tüm etnosu sarar. Ancak etnostaki *passionarların* sayısı muhakkak belirli bir sayıda olmalıdır ki etnosun *passionar* basınç seviyesi yükseltilsin. Gerekli yükseliş gerçekleşmezse *passionarlar* ortadan kaldırılır, eğer gerçekleşirse etnos belirlenen amaçlar doğrultusunda hedeflerini gerçekleştirmeye koyulur.

Sonuç olarak canlı maddenin biyokimyasal enerjisi olarak passionarlık dürtüleri, insan zihninde parçalanarak açığa çıkar, etnosların doğmasını ve yaşam sürmesini sağlar. Passionarlık gerilimi azaldığında da etnos zayıflayarak ya tarih sahnesinden silinir ya da kalıntı olarak yaşamına devam eder. Aslında tasvir edilen süreçler bizi etnogenez kuramına ulaştırır. Nasıl ki passionarlar her zaman etnos bünyesinde bulunuyorsa passionarlık da, az ya da çok, tüm etnogenez süreçlerinde vardır. Bu durum da passionarlık kuramı üzerinden çok yönlü etnogenez araştırmalarının tüm dünya ölçeğinde yapılabilmesine ve tarihte birtakım yanıtız sorulara yanıt bulunabilmesine olanak verir.

Bilgi Notu

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Kaynakça

- Akinşçikova, G. (1977). *Somatiçeskya i psihofiziçeskaya organizatsiya çeloveka*. LGU.
- Belyakov, S. (2013). *Gumilyov sın Gumilyova*. AST.
- Bromley, Y. (1973). *Etnos i etnografiya*. Nauka.
- Bromley, Y. (1983). *Oçerki teorii etnosa*. Nauka.
- Dyomin, V. (2007). *Lev Gumilyov*. Molodaya Gvardiya.
- Emberling, G. (1997). Ethnicity in perspectives complex societies: archaeological perspectives. *Journal of Archaeological Research*, 5(4), 295-344.
- Glazer, N. & Moynihan, D. (1981). Introduction. N. Glazer, D. P. Moynihan (Ed.), *Ethnicity: Theory and Experience* içinde (1-26. ss.), Harvard University Press.
- Grousset, R. (1946). *Bilan de l'histoire*. Plon.

- Gumilyov, L. (1984). *PASSIONARIUM. Teoriya passionarnasti i etnogeneza (sbornik)*. AST.
- Gumilyov, L. (2001). *Etnogenez i biosfera Zemli*. Kristall.
- Gumilyov, L. (2016). *Etnogenez halkların şekillenışı yükseliş ve düşüşleri*. (Çev: D. A. Batur), Selenge Yayınları.
- Gumilyov, L. (2017). *Etnogenez i biosfera Zemli*. AİRİS-press.
- Kozlov, V. & Pokşışevskiy, V. (1973). Etnografiya i geografiya. *Sovetskaya etnografiya*, (1), 3-13.
- Kulikowski, M. (1969). *Rome's gothic wars*. Cambridge University Press.
- Mogilyanskiy, N. (1916). Predmet i zadaçi etnografii. *Jivaya starina*, (1), 1-22.
- Ojegov, S. & Şvedova, N. (2006). *Tolkoviy slovar russkogo yazıka*, 4-ye izd. OOO «A TEMP».
- Özel, S., Yaşayan, S., Özdemir, K. (2012). *Türkçe sözlük*. Dil Derneği Yayınları.
- Poplinskiy, Y. (1970). Termin 'etnos' v drevnegreçeskoy literature klassičeskogo perioda. *Kratkoye soderjaniye dokladov godičnoy nauçnoy sessii İnstituta Etnografii AN SSSR 1696 g*. Nauka, 77-79.
- Selye, H. (1964). *From dream to discovery*. McGraw Hill.
- Shnirelman, V. & Panarin, S. (2001). Lev Gumilev: his pretensions as founder of ethnology and his eurasian theories. *Inner Asia*, 3(1), 1-18.
- Şirokogorov, S. (2002). *Etnografiçeskiye issledovaniya: etnos. İssledovaniya osnovnih printsipov izmeneniya etniçeskih i etnografiçeskih yavleniy v 2-x kn., kniga vtoroya*. İzdatelstvo Dalnevostoçnogo universiteta.

Titov, A. (2005). *Lev Gumilev, ethnogenesis and eurasianism*. (Yayımlanmamış doktora tezi). University College London.

Toynbee, A. (1947). *Study of history. Abridgement of volumes I-VI*. Oxford University Press.

Uşakov, D. (2013). *Tolkoviy slovar russkogo yazıka*. Adelant.

Varustin, L. (1990). Lev Gumilyov: «povoda dlya aresta ne daval». Beseda s doktorom fil. nauk L. E. Varustinim. *Avrora*, (11), 3-30.

Zarinov, İ. (2002). Sotsium - etnos - etniçnost - natsiya - natsionalizm. *Etnografiçeskoye Obozreniye*, (1), 3-30.

EXTENDED ABSTRACT

The concept of history in terms of time and number is a word that everyone accepts. However, when the subject is about developing a perspective or approach to historical events, the situation is reversed. The Soviet and Russian scientist Lev Gumilev (1912-1992), who carried out studies in many fields such as ethnology, ethnography, archaeology, history and geography, devoted his scientific life to finding universal truths. The common goal of the scientist's work is to develop a universal theory for historical events and to shed light on the dark points of history. Gumilev's most important works, which made his name place in the world of science, are the theories of ethnogenesis and passionarnost.

The polysemantic structure of the concept of ethnos causes it not to be fully understood and confused with words such as tribe, people, nation and ethnicity. This situation leads to confusion in terms of scientific studies. A similar problem is valid for ethnogenesis studies. Very different approaches have been developed on ethnogenesis, but there is no consensus. This situation causes some difficulties in other related fields, especially in ethnogenesis research. Passionarnost, another concept included in our study, is a word introduced into the scientific literature by Gumilev. In addition, the semantic world of this new concept should be revealed. Failure to comprehend the theories accurately in terms of meaning and content, and the inability to clearly reveal the relationship between them cause practical problems in scientific researches.

The aim of our study is to determine the systematic connection between Gumilev's two main theories, ethnogenesis and passionarnost, to provide a better understanding of the theories, and consequently to contribute to the correct application of the theories. In line with this purpose, it is aimed to first determine the semantic changes of the word ethnos, reach its most accurate and common use, and then outline the theories of ethnogenesis and passionarnost.

A better understanding of the aforementioned concepts and theories will contribute to many fields, especially ethnology, ethnography and history. Thanks to the study, ambiguity will be eliminated, different interpretations about world history readings will be developed, common and universal inferences will be made, and some closed doors of history will be opened slightly.

In our study, first of all, Gumilev's life and scientific studies were mentioned. Then the word of ethnogenesis was examined etymologically. Ethnos, which is one of the words that build the word ethnogenesis, has been explored chronologically and the semantic world of the concept has been reached. In this process, descriptive

analysis method was used. In addition, in this study, the concept of ethnos is presented with other words that are close in meaning, and Gumilev's ethnos approach is also presented through the comparative analysis method with the approaches of other scientists. Likewise, Gumilev's views on ethnogenesis were presented in comparison with other approaches. Then, in the book Ethnogenesis and the Biosphere, in which the scientist mentioned theories of ethnogenesis and passionarnost, the chapters in which the word passionarnost is mentioned were examined one by one from the original Russian texts. Finally, the symbiotic relationship between ethnogenesis and passionarnost theories has been investigated.

As a result of the analysing, it has been found that the word ethnos was used in different meanings in different dates, today it is mostly confused with the word ethnicity, that different definitions of ethnos are still included, and that Gumilev has a different ethnos approach from other scientists. Likewise, it is striking that Gumilev's ethnogenesis approach is a more active, dynamic and natural phenomenon compared to other researchers' approaches, and the nature-human-society relationship gains more importance in his theory. It has been determined that the concept of passionarnost has a unique meaning and it is used with different names such as x factor, ethnogenetic sign, energy explosion and impulse in the book. The theories of ethnogenesis and passionarnost are two intertwined approaches. While passionarnost is an indispensable element of ethnogenesis, if the ethnogenesis process and conditions are not suitable, passionarnost cannot appear significantly. Passionarnost is a biochemical energy that fosters ethnogenesis, while ethnogenesis is an energy process. Passionarnost is the element that gives birth to a new ethnos, initiates ethnogenesis processes and changes the course of its phases. As a result, passionarnost expands the boundaries of history reading, adding depth and versatility to ethnogenesis studies.